

บทความที่ :

Article :

15

ความขัดแย้งและการสร้างความร่วมมือในการจัดการ
ที่ดินสาธารณะประโยชน์: กรณีศึกษา โคกหนองสิม
อำเภopatมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด

Conflicts and Collaboration in Public land
Management: The case study of KhokNongsim
in Pathumrat District, Roiet

[Received Date: October 29, 2020 / Accepted Date: December 9, 2020]

พชรพล หาญเมือง* และวนิดา พรหมหล้า*

Pacharapol Hanmang* and Wanida Phromlha*

*วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม [College of Politics and Governance, Mahasarakham University]; Corresponding author e-mail: brand_h@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้ง สถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิม และหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมอย่างยั่งยืน โดยอาศัยการวิจัยเชิงเอกสาร ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 17 คน ด้วยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาความขัดแย้งในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมประกอบด้วย ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ปัญหาการขาดความชัดเจนของสิทธิ์ในที่ดิน ปัญหาการไม่ยอมรับความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายในการจัดการการใช้ที่ดิน และปัญหาการได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงกันในด้านการใช้ที่ดิน ขณะที่สถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมพบว่าสถานการณ์ความร่วมมือเกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะคือ เกิดจากการที่ชาวบ้านร่วมมือกันเอง และเกิดจากความร่วมมือของหน่วยงานภายนอกโดยแต่ละกลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องจะมีบทบาทที่ชัดเจนเป็นของตนเองทั้งนี้ การวิจัยพบแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมว่าการหันหน้ามาพูดคุยกัน และมีการเสนอให้มีคนกลางเข้ามาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือสามารถทำได้โดยการใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งมีกระบวนการในการเยียวยาในกรณีที่มีผู้ได้รับผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว อีกทั้งการให้ความรู้แก่ชาวบ้านโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์และกฎหมายอื่นก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้นอีกต่อไป

คำสำคัญ: ที่ดินสาธารณะประโยชน์; โคกหนองสิม; การจัดการที่ดิน

Abstract

The study is the qualitative research with the aims to (1) study the situation of conflict regarding public land management in KhokNongsim. (2) to study the situation of collaboration and roles of stakeholders related to public land management in KhokNongsim. And (3) to explore the guidelines for enhancing sustainable collaboration related to public land management in KhokNongsim. The research begins by conducting data through documentary research and employed interviews with 17 key informants to collect data from the fields. The key informants are selected based on the purposive sampling technique. The research found that, regarding the situation of problems of public land management in KhokNongsim, the research areas is unique but with different interesting issues including: (1) lack of land for subsistence (2) lack of clear rights over public land (3) lack of mutual understanding among stakeholders for KhokNongsim public land management and (4) there is different sources of information input about public land use at KhokNongsim. In relation to the situation of collaboration and roles of stakeholders related to public land management in KhokNongsim, the research revealed that there are two main types of collaborations comprising: the collaboration among the villagers themselves (internal collaboration) as well as the collaboration from external sectors (external collaboration). This research also proposes some recommendations to enhance sustainable collaboration related to public land management in

KhokNongsim that the need of more communication within community as well as with more support for meditation process; the need of law for conflict management and also for compensation; the study visit by government sector and workshop for enhancing knowledge about public land utilization and its related laws. The areas of knowledges can include the issues of trespassing on public lands; the interpretation of public land utilization; legally access to public land.

Keywords: Public land; Khok Nong Sim; Land Management

บทนำ

ราวปี พ.ศ. 2477 หลวงธำณชัชวโร นายอำเภอเกษตรวิสัยในขณะนั้นได้สำรวจที่รกร้างว่างเปล่าในเขตพื้นที่ตำบลน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และทำการขึ้นทะเบียนประกาศหวงห้ามที่สาธารณะประโยชน์ “โคกหนองสิม” เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2477 ให้เป็นที่สาธารณประโยชน์ประเภทเลี้ยงสัตว์ โดยมีเนื้อที่ประมาณ 84 ไร่ (สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน, 2559) ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2519 เมื่อสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาเกษตรวิสัย ดำเนินการสำรวจรังวัดและปักแนวเขตที่สาธารณประโยชน์โคกหนองสิม จึงเป็นที่มาของการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) หรือหนังสือสำคัญในการใช้ระบุตำแหน่งขอบเขตและใช้ยืนยันสิทธิ์ของการเป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันอย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวแทนที่จะทำให้เกิดประโยชน์กับประชาชนมากที่สุด ทว่ากลับนำมาซึ่งกรณีพิพาทที่ยังหาทางออกไม่ได้แม้คณะทำงานพิสูจน์สิทธิในที่ดินของรัฐจังหวัดร้อยเอ็ดจะมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงขึ้นเพื่อดำเนินการพิสูจน์ความชัดเจนในพื้นที่พิพาทดังกล่าว แต่ตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา กลับยังมีการฟ้องร้องหรือการร้องเรียนอย่างไม่หยุดหย่อนเช่น ในปี พ.ศ. 2548 เมื่อนายสงบ แก้วประสิทธิ์ กับพวก ได้ร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่ามีผู้บุกรุกครอบครองที่สาธารณประโยชน์โคกหนองสิมจากเนื้อที่ประมาณทั้งหมด 1,000 ไร่ จนเหลือเพียง 460 ไร่ พร้อมทั้งได้มีการทำลายหลักเขตหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงและทำลายป่าไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย หรือกรณีที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ที่ปรากฏว่านายคำปิ่น เสาสิมมา กับพวก ร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาว่าอำเภอปทุมรัตต์ไม่ดำเนินการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงโคกหนองสิม จนทำให้มีผู้บุกรุกทำประโยชน์ในที่สาธารณประโยชน์ดังกล่าว เป็นเหตุให้ราษฎรในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน หรือในปี พ.ศ. 2550 ที่นายธันวา ลาอินทร์ กับพวก ได้ร้องเรียนต่อนายกรัฐมนตรีและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน

แห่งชาติ กรณีการรังวัดออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงโคกหนองสมทับที่ทำกินของราษฎร หรือกรณีที่เกิดขึ้นในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2560 ที่ศาลจังหวัดร้อยเอ็ดได้พิพากษาคัดสินให้เทศบาลตำบลโพนสูงซึ่งเป็นโจทก์ที่ยื่นฟ้องคดีแพ่ง นายสมยศ หม้อแก้ว กับพวกรวม 42 คนที่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบัวแดง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ในฐานะข้อหาหรือฐานความผิดเรื่องขับไล่ ละเมิด ให้ต้องชนะคดี โดยในคำขอท้ายฟ้องโจทก์ได้ขอให้ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้จำเลยทั้งหมดพร้อมทั้งบริวารให้ทำการรื้อถอนพืชล้มลุก พืชยืนต้น ไร่ นา และสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ออกไป ตลอดทั้งห้ามเข้าไปทำประโยชน์และอยู่อาศัยในที่ดินที่พิพาทดังกล่าว

จากการเก็บข้อมูลของสำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559) ตลอดหลายปีที่ผ่านมา แม้ปรากฏว่าชาวบ้านที่ตกเป็นจำเลยส่วนใหญ่ให้การไปในทำนองที่ว่าตนได้เข้าทำประโยชน์มาก่อนที่จะมีประกาศการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) แต่กระนั้น การต่อสู้ที่ผ่านมา กลับกล่าวได้ว่าชาวบ้านเป็นฝ่ายเสียเปรียบภาครัฐมาโดยตลอด ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งและสถานการณ์ความร่วมมือในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ดังกล่าว รวมถึงศึกษาบทบาทหน้าที่ของบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อันเป็นผลมาจากความร่วมมือหรือความขัดแย้งนั้นตลอดจนบทบาทของผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านทั้งในอดีตและปัจจุบันว่ามีบทบาทอย่างไรในความขัดแย้งนี้ มากไปกว่านั้น เนื่องจากประเด็นนี้ถูกขับเคลื่อนมาอย่างยาวนานและส่ดต่อกันมาหลายรุ่นกระทั่งช่วงหลังๆ มานี้เมื่อมีการเกิดขึ้นของภาคประชาสังคมจึงทำให้พอมีหวังได้ว่าชาวบ้านในกรณีความขัดแย้งนี้จะเป็ฝ่ายได้เปรียบภาครัฐบ้างก็เป็นได้ ท้ายที่สุดบทบาทของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจะเป็นอย่างไร เมื่อด้านหนึ่งจำเป็นต้องอ้างไว้ซึ่งผลประโยชน์ของชาติอย่างถึงที่สุด แต่ขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่งก็ต้องคอยช่วยเหลือเยียวยาชาวบ้านที่เดือดร้อนและได้รับผลกระทบจากประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวทั้งนี้ ภายใต้กรอบ

แนวคิดโดยเริ่มจากศึกษาพัฒนาการความร่วมมือที่เกิดขึ้นในชุมชนในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิมจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาเกี่ยวกับความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ขาดความร่วมมือ วิเคราะห์ความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการขัดแย้งของเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวทางการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม อำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ดอย่างยั่งยืนต่อไปหนึ่ง ในบทความนี้ ผู้เขียนให้คำนิยาม ความร่วมมือ ว่า หมายถึง การทำกิจกรรมใดๆ ในลักษณะของการมีส่วนร่วม ริเริ่ม ประสานงานช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายในกิจกรรมนั้นๆขณะที่ความขัดแย้ง หมายถึงลักษณะของกิจกรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นในลักษณะความขัดแย้งกันทั้งระหว่างบุคคลต่อบุคคล รวมไปถึงบุคคลต่อภาครัฐหรือองค์การในระดับใหญ่ต่อการใช้ที่ดินในพื้นที่หรือบริเวณใดๆ ซึ่งเกิดขึ้นแบบไม่สมผลประโยชน์กัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม อำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม อำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- 3) เพื่อหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม อำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด อย่างยั่งยืนต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้อาศัยการวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเบื้องต้นผู้เขียนได้ทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลโดยทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ ประกอบด้วย (1) แนวความคิดเกี่ยวกับที่ดินสาธารณะประโยชน์ ตลอดจนขอบเขตของ คำจำกัดความ ความหมายเฉพาะ และการขอใช้ประโยชน์ (2) แนวเกี่ยวกับการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์ และ (3) แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือ: การจัดการความขัดแย้งในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ มากไปกว่านั้น ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือการวิจารณ์วรรณกรรม ผู้เขียนให้ความสนใจงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทยรวมถึงงานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือหรือในทางตรงกันข้ามก็คือการจัดการความขัดแย้งในการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์พื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย รวมถึงศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของการจัดการโคกหนองลิมอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อประยุกต์ใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดและการสร้างประเด็นคำถามต่างๆ ที่จะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษา

นอกจากนั้น บทความนี้ยังอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 17 คนประกอบด้วย (1) ภาคประชาชน หมายถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่โคกหนองลิม ทั้งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นผู้อยู่อาศัยรอบข้าง จำนวน 7 คน (2) ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนันตำบลโพนสูง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 และ 9 ตำบลโพนสูงและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบลบัวแดง รวมเป็น 4 คน (3) ภาคประชาสังคม ได้แก่ หน่วยงานจากศูนย์ศึกษาและพัฒนานกกฎหมายเพื่อ

สิทธิมนุษยชนและผู้ประสานเครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสานอย่างละ 1 คนและ (4) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นายกเทศมนตรีตำบลโพนสูง ปลัดเทศบาลตำบลโพนสูงหัวหน้าฝ่ายอำนวยการสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขา ปทุมรัตน์และปลัดอำเภอชำนาญการพิเศษ อำเภอปทุมรัตน์รวมเป็น 4 คนทั้งนี้ ผู้เขียน ได้ออกแบบโครงสร้างของข้อคำถามที่จะนำไปสัมภาษณ์ให้ตรงกับกรอบแนวคิดที่ได้วางไว้พอสังเขปซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ต้องผ่านการทดสอบและปรับปรุง กับกลุ่มตัวอย่างและผู้เชี่ยวชาญ กล่าวคือผู้เขียนใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยไม่มีชุดของคำถามหรือเวลาเป็นตัวกำหนดในการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ แบบกึ่งมาตรฐานหรือการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะตั้งประเด็นไว้ส่วนหนึ่ง ล่วงหน้าเพื่อความต่อเนื่องในการสัมภาษณ์ และป้องกันการข้ามประเด็นที่สำคัญ โดยให้โอกาสผู้ถูกสัมภาษณ์ได้มีอิสระในการที่จะตอบหรือถามกลับได้เช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อ สถานการณ์และบรรยากาศเอื้ออำนวยให้การสัมภาษณ์ อาจนำไปสู่การสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกได้ เพราะการใช้แบบสัมภาษณ์จะทำให้ผู้เขียนสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็น ข้อเท็จจริงได้ ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์กับกรอบแนวคิดที่ได้ออกแบบไว้ในเบื้องต้นก็จะทำ ให้ได้ประเด็นคำตอบที่ผู้เขียนต้องการนี้ ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เชิงลึก ผู้เขียนจะใช้โปรแกรม Nvivoมาช่วยในการวิเคราะห์ ด้วยการจัดเก็บข้อมูลโดย ใส่รหัสข้อมูล (Coding) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นระบบและแม่นยำสำหรับงานวิจัยเชิง คุณภาพ

ผลการศึกษา

1. สภาพปัญหาในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม

จากการวิจัยพบสภาพปัญหาในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนอง ลิม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ดด้วยกันหลายประการ โดยประการแรกคือ สภาพ

ปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน โดยผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นและมุมมองไปในทางเดียวกันว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดคือปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของชาวบ้านที่อาศัยพื้นที่บริเวณโคกหนองลิมและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาที่ส่งผลให้เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินสาธารณประโยชน์ในพื้นที่โคกหนองลิมโดยตรง โดยชาวบ้านบางรายไม่มีที่ดินทำกินหรืออยู่อาศัยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง จึงต้องใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโคกหนองลิมในการเพาะปลูกเลี้ยงชีพรวมไปถึงใช้เป็นที่อยู่อาศัยอีกทั้งนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมทางด้านเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการที่จะขยายพื้นที่แนวเขตในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงได้มีการแผ้วถางป่าเพื่อทำประโยชน์ในการดำรงชีพอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลากว่าหลายสิบปี

ประการที่สอง คือ สภาพปัญหาการขาดความชัดเจนของสิทธิในที่ดิน โดยปัญหาดังกล่าวนี้เกิดขึ้นและดำเนินมาเป็นระยะเวลานานมากแล้ว เริ่มตั้งแต่การแยกอำเภอบุพมรัตน์ออกจากอำเภอเกษตรวิสัย ซึ่งการแบ่งเขตพื้นที่และส่งมอบการดูแลพื้นที่สาธารณประโยชน์ต่างๆในพื้นที่โคกหนองลิมนั้น ชาวบ้านทั้ง 2 ตำบลก็ได้มีการผลักดันเข้าใช้ประโยชน์มาโดยตลอดโดยช่วงนอกฤดูทำนาก็จะมีการนำวัวควายเข้าไปเลี้ยง พอถึงช่วงฤดูทำนาก็มีการทำนาปลูกข้าวในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากที่ดินที่มีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ยังเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวและมีความคลุมเครือในเรื่องแนวเขตระหว่างที่ดินของเอกชนกับที่ดินสาธารณประโยชน์ แต่กลับปรากฏว่ามีชาวบ้านบางรายได้มีการซื้อขายสิทธิในการใช้ที่ดินแบบปากเปล่าและครอบครองต่อมาเป็นทอดๆ ผลก็คือทำให้เกิดปัญหาทำนองที่ว่าชาวบ้านตำบลโพธิ์สูงมีความเข้าใจว่าที่ดินบริเวณนี้เป็นที่สาธารณะประโยชน์โดยมีการใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ส่วนชาวบ้านตำบลบัวแดงที่เคยทำกินบางรายก็เข้าใจว่าเป็นที่ดินของตนและได้มีการล้อมรั้วสร้างแนวเขตในการทำกินของตนเอง เพื่ออ้างสิทธิในการครอบครองทำกินบนที่ดิน เมื่อเกิดความขัดแย้งของความไม่ชัดเจนบนพื้นที่ทำกินชาวบ้านก็ได้มีการชุมนุมเพื่อรื้อถอน

เสาที่ปักไว้เป็นแนวเขตในการการครอบครองของอีกฝ่าย ทำให้เกิดความไม่พอใจกัน แม้กระทั่งเทศบาลตำบลโพนสูงที่เป็นเจ้าของพื้นที่ รับผิดชอบดูแลที่ดินสาธารณะประโยชน์ทั้งหมดของตำบลก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าแนวเขตที่ชัดเจนอยู่ในตำแหน่งใดกันแน่

ประการต่อมา คือ สภาพปัญหาการขาดการกำกับ ติดตาม ประสานงาน เกี่ยวกับความชัดเจนในการทำความเข้าใจสิทธิในที่ดินของหน่วยงานภาครัฐ โดยความเข้าใจฝั่งชาวบ้านตำบลโพนสูงเข้าใจว่าที่ดินบริเวณโคกหนองสิมทั้งหมดเป็นที่สาธารณะประโยชน์ซึ่งทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ดังนั้นจึงต้องการให้มีการรื้อถอนรั้วของชาวบ้านที่เข้าไปทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวออกไป ส่วนฝั่งชาวบ้านที่ทำประโยชน์อยู่แล้วก็เข้าใจว่าตนมีสิทธิในการถือครองที่ดินที่ตนได้ทำประโยชน์มาอย่างเต็มที่เพราะบางรายได้มีการซื้อที่ดินต่อกันมาและครอบครองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์ติดต่อกันเป็นระยะเวลานานก่อนประมวลกฎหมายที่ดินบังคับใช้แล้ว ดังนั้นชาวบ้านกลุ่มนี้จึงช่วยกันผลักดันโดยไปร้องเรียนตามหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการออกเอกสารสิทธิในการถือครองที่ดินให้จนเกิดเป็นปัญหาขัดแย้งกันขึ้นทั้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐรวมไปถึงระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง ขณะเดียวกัน วัดป่าโคกหนองสิมที่เคยเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณนั้นในอดีต พื้นที่ส่วนใหญ่ของวัดที่ได้รับบริจาคที่ดินมาจากชาวบ้านก็ถูกสั่งให้รื้อถอนออกไปโดยไม่ได้ระบุสาเหตุที่แน่ชัดว่าเป็นเพราะเหตุใดจึงทำให้ปัญหายิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยสาเหตุเหล่านี้เกิดจากการขาดการกำกับดูแล ติดตาม และการประสานงานเกี่ยวกับความชัดเจนในการทำความเข้าใจสิทธิในที่ดินของหน่วยงานภาครัฐนั่นเอง

ประการสุดท้าย คือ สภาพปัญหาการไม่ยอมรับความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิม เนื่องจากในการจัดการประชุมที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง เมื่อมีการเชิญชาวบ้านทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมรับฟังและแสดง

ความคิดเห็น โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจต่อชาวบ้านทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อใดก็ตามที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พึงพอใจหรือเสียประโยชน์ก็จะมีการประท้วงนำไปสู่การทะเลาะวิวาทหรือลูกหนี้ออกจากที่ประชุมไปโดยทันที และไม่ร่วมรับฟังหรือเสนอความคิดเห็นแต่อย่างใด จึงทำให้หาข้อสรุปไม่ได้ แม้จะมีหน่วยงานของทางราชการเข้ามาเป็นตัวกลางในการจัดการประชุม เช่น อำเภอปทุมรัตน์ สำนักงานที่ดิน หรือแม้แต่ฝ่ายปกครองทั้งกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านเข้ามามีส่วนร่วม แต่ก็มียั้งต้องล้มเลิกการประชุมกลางคันทุกครั้งไป เพราะต่างฝ่ายต่างจะรับฟังเฉพาะที่ฝ่ายตนได้รับประโยชน์เท่านั้น

2. สถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม

การวิจัยทำให้พบสถานการณ์ความร่วมมือ ซึ่งสามารถสรุปโดยแบ่งตามสถานการณ์ความร่วมมือของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม โดยแบ่งออกเป็นเกิดจากชาวบ้านร่วมมือในการจัดการกันเองและเกิดจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยในการจัดการ ซึ่งการสร้างความร่วมมือภายในทั้งระหว่างชาวบ้านทั้ง 2 ตำบลยังเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ โดยชาวบ้านมีการร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น งานประเพณี หรืองานบุญต่างๆ มีการพูดคุยพบประสังสรรค์ไปมาหาสู่กันเหมือนการใช้ชีวิตในชนบททั่วไป มีหลายครอบครัวระหว่างชาวบ้านสองกลุ่มที่มีการเชื่อมโยงทางเครือญาติ เมื่อมีการเชิญชาวบ้านให้มาร่วมประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการร่วมกันใช้ประโยชน์ในที่ดิน รวมไปถึงการร่วมกันดูแลรักษาปลูกป่าโคกป่าหนองลิมก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นเป็นอย่างดี แม้จะมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ไม่ยอมให้ความร่วมมือ

ส่วนการสร้างความร่วมมือจากภายนอกนั้น เทศบาลตำบลโพธิ์สูงเองมองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความสำคัญในแบบพหุภาคีที่ทั้งตำบลโพธิ์สูงและตำบลบัวแดงรวมไปถึงหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการจัดการเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจ เพราะเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นในพื้นที่ระหว่าง 2 ตำบล ดังนั้น จึงควรมีการจัดประชุมร่วมกันของทั้ง 2 ตำบล โดยการเชิญคนกลางที่ทั้งสองฝ่ายนับถือ ไม่ว่าจะเป็นนายอำเภอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ของสำนักงานที่ดิน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน และที่สำคัญชาวบ้านผู้มีส่วนได้เสียในการใช้ประโยชน์โคกหนองลิมมาร่วมเจรจาไกล่เกลี่ย โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกฝ่าย เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในการจัดการและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนั้น การวิจัยยังพบว่าบุคคลที่มีความสำคัญและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนทั้งปัญหาและการสร้างความร่วมมือให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันนั้นประกอบไปด้วยกลุ่มที่สำคัญทั้งหมด 4 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก คือ กลุ่มของชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในหมู่ที่ 4, 5 และ 9 ของตำบลโพธิ์สูง และหมู่ที่ 10 ตำบลบัวแดง โดยชาวบ้านในพื้นที่เองก็ได้เล็งเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้มีการจัดการสร้างความร่วมมือขึ้นโดยแสดงให้เห็นในรูปแบบของการประชุมเสนอความเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในการประชุมในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ตลอดจนมีความต้องการที่จะเห็นถึงความชัดเจนของการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิมอย่างเป็นรูปธรรมมาโดยตลอด กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มของผู้นำชุมชน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านของทั้งสองตำบล ซึ่งแสดงออกในบทบาทของการเป็นตัวกลางหรือคนกลางในการช่วยติดต่อประสานงานระหว่างชาวบ้านทั้งสองตำบล รวมทั้งมีการลงพื้นที่ร่วมกันพบปะพูดคุยเพื่อช่วยไกล่เกลี่ยและสร้างความเข้าใจของชาวบ้านให้มีมากยิ่งขึ้น กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มของภาคประชาสังคม โดยมีทนายอิสระหรือทนายอาสาเป็นส่วนสำคัญที่คอยช่วยเหลือชาวบ้านในการต่อสู้คดีและให้ความรู้ด้านกฎหมายที่ดิน รวมไปถึงการให้

คำปรึกษาเกี่ยวกับการยื่นหนังสือร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่อหน่วยงานราชการ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และรัฐบาลเพื่อช่วยแก้ไขการขาดที่ดินทำกินของชาวบ้านดอนตู และกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มของหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย อำเภอปทุมรัตน์ เทศบาลตำบลโพธิ์สูง องค์การบริหารส่วนตำบลบัวแดง และสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตน์ โดยหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญและมีบทบาทมากที่สุดคือเทศบาลตำบลโพธิ์สูง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลที่ดินสาธารณะประโยชน์ภายในตำบล รวมถึงเป็นผู้รับเรื่องร้องเรียนการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิจากชาวบ้านหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 9 ว่ามีชาวบ้านดอนตู ตำบลบัวแดงบางกลุ่มเข้ามาบุกรุกแผ้วถางที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิ ซึ่งต่อมามีบทบาทในการเป็นโจทก์ฟ้องคดีบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิ และเป็นหน่วยงานที่ต้องคอยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอื่นในการร่วมกันเจรจาไกล่เกลี่ย และการจัดเวทีประชาคมชาวบ้านผู้มีส่วนได้เสียในการใช้ประโยชน์ในที่ดินผืนนี้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบัวแดงให้มาร่วมกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น นอกจากนั้น เมื่อมีการประชุมประจำเดือนหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอปทุมรัตน์ก็มีการถกถึงปัญหาข้อพิพาทที่ดินโคกหนองสมิในวาระการประชุมเพื่อร่วมกันหาทางออกอย่างต่อเนื่อง และอีกหน่วยงานที่มีบทบาทโดยตรงคือสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตน์ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน โดยได้มีการดำเนินการในการรับคำขอเรื่องรังวัดออกโฉนดที่ดินของชาวบ้านในพื้นที่พิพาท ขณะเดียวกันก็มีการดำเนินการรับคำขอการยื่นออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) บริเวณที่ป่าโคกหนองสมิตามคำร้องขอเทศบาลตำบลโพธิ์สูงด้วยเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะหรือแนวทางในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ โคกหนองสิมในความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์

จากการวิจัยทำให้เห็นถึงข้อเสนอแนะหรือแนวทางในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมที่สะท้อนจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้(1) ควรมีคนกลางมาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ย กล่าวคือ หาคคนกลางที่ทั้ง 2 ฝ่ายให้การยอมรับเข้ามาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ยหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น นายอำเภอปทุมรัตต์ กำนันของทั้งสองตำบล เจ้าพนักงานที่ดิน เทศบาลทั้งสองตำบล โดยการสร้างเวทีเสวนาที่เป็นแบบทางการและมีกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาร่วมกันหาข้อสรุปในการแก้ไขปัญหาโดยหาแนวทางที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย (2) ควรใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดความชัดเจนในพื้นที่มากขึ้น ในประเด็นนี้ ไม่ว่าจะเป็นทั้งชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐล้วนแต่ต้องการความชัดเจนในพื้นที่เกี่ยวกับแนวเขตของที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิม รวมถึงต้องการให้เกิดกฎกติกาที่ถูกต้องเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันต่อไปในอนาคต โดยให้ความสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมและยุติธรรมสำหรับทุกฝ่าย (3) เนื่องจากแต่เดิมนั้นเมื่อมีการประชุมหรือเมื่อเชิญชาวบ้านร่วมกันรับฟังและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็มักจะไม่มีใครร่วมมือกันอย่างแท้จริง ดังนั้นชาวบ้านจึงควรหันหน้าเข้ามาพูดคุยกัน ตลอดจนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามากขึ้นเพื่อที่จะได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นทั้งในเวทีประชาคมหรือการประชุมอื่นๆจนจบกระบวนการ อันจะเป็นผลให้ได้ข้อสรุปที่เป็นจุดกึ่งกลางที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ จนทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น (4) เนื่องจากสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มชาวบ้านพยายามนำเสนอคือการให้หน่วยงานของรัฐทั้งอำเภอปทุมรัตต์และสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตต์ และเทศบาลตำบลโพธิ์สูง ดำเนินการออกโฉนดที่ดินและหนังสือสำคัญ

สำหรับที่หลวง (นสล.) ในบริเวณโคกหนองสิมอย่างถูกต้อง โปร่งใสและเป็นธรรม ในขณะเดียวกันหากพิสูจน์แล้วปรากฏว่าที่ดินส่วนใดอยู่ในเขตที่ดินสาธารณประโยชน์ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ต้องหาทางออกให้ชาวบ้านที่ได้รับความเสียหาย โดยอาจจะมียุติบายหรือมาตรการในการช่วยเหลือเยียวยาช่วย เพราะชาวบ้านอาจไม่มีที่ดินทำกินอื่นอีกแล้ว และ (5) ชาวบ้านอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่เสริมสร้างความรู้และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อต่อยอดให้มองประเด็นปัญหาเดียวกันด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นข้อเท็จจริง อีกทั้งยังต้องการให้หน่วยงานของรัฐและชาวบ้านได้นำเสนอข้อมูลของแต่ละฝ่ายอย่างเท่าเทียมเพื่อให้เกิดการโต้เถียงจนนำไปสู่การสรุปข้อมูลที่ถูกต้องตรงกันและน่าพึงพอใจของแต่ละฝ่าย เพื่อในท้ายที่สุดผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะได้มองปัญหาที่เกิดขึ้นไปในทิศทางเดียวกันและจะช่วยเหลือกันแก้ไขร่วมกันอย่างถูกต้องถูกต้องวิธี

อภิปรายผล

เนื่องจากสภาพปัญหาสถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละบุคคลหรือแม้แต่ข้อข้อเสนอแนะหรือแนวทางในการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์โคกหนองสิม อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงคำสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยไม่มีการใส่ทศนะหรือค่านิยมของผู้เขียนลงไปด้วย ดังนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อแวดวงวิชาการ ประกอบกับความที่วิจัยที่เป็นฐานของบทความนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบกรณีศึกษา ซึ่งแน่นอนว่าย่อมมีสภาพแวดล้อม รวมไปถึงพลวัตที่มันแตกต่างจากการศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ที่เคยศึกษากันมา เช่นนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรอภิปรายให้ครบทุกประเด็น อย่างไรก็ตาม แม้ผลการวิจัยนี้จะสอดคล้องกับผลการวิจัยอื่นแต่ขอให้ผู้อ่านระมัดระวังด้วยว่าความสอดคล้องเหล่านั้นก็สอดคล้องเพียงบางประเด็นเท่านั้น

หาได้กล่าวได้ว่าผลการศึกษาจากที่อื่นเป็นอย่างเดียวกันกับผลการศึกษาในบทความนี้ ทุกอย่างทุกประการแต่อย่างใดไม่ ดังนี้

1. สภาพปัญหาในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม

ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน แม้ว่าปัญหาดังกล่าวจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วไปในระดับประเทศ แต่สำหรับในพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวหอมมะลิ โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอบุพผรัตน์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่เขตทุ่งกุลาร้องไห้ครอบคลุมทั้งอำเภอ ฉะนั้นแล้วชาวบ้านก็น่าจะสามารถใช้พื้นที่ทำเกษตรกรรมปลูกข้าวได้อย่างเพียงพอ แต่ทำไมปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินก็ยังเกิดขึ้น? ซึ่งขัดแย้งกับบริบทพื้นที่ของอำเภอบุพผรัตน์ในภาพรวมอย่างมาก โดยชาวบ้านบางรายในพื้นที่ หมู่ 4 ตำบลบัวแดง ไม่มีที่ดินทำกินหรือแม้กระทั่งที่อยู่อาศัยเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองเลย ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่พวกเขาจะเข้าครอบครองทำประโยชน์ในบริเวณโคกหนองลิมอย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าอาจเป็นผลพวงจากทั้งนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมกิจกรรมทางด้านเกษตรกรรมแบบสมัยใหม่ที่มีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ก้าวหน้า ประกอบกับการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น อีกทั้งในปัจจุบันในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องของมูลค่าของที่ดินที่เพิ่มขึ้นทั้งมูลค่าในด้านกายภาพเกี่ยวกับการเพาะปลูกหรือทำประโยชน์อยู่อาศัยและมูลค่าทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการซื้อขายผลผลิต รวมไปถึงการซื้อขายที่ดินแปลงนั้นจึงทำให้เกิดความต้องการที่ดินมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมทำให้มีการพยายามเข้าถึงที่ดินเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นนี้อาจมีนัยต่อความขัดแย้งมากกว่าประเด็น “การไม่มีที่ดิน” ยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งนี้ ประเด็นนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พลอยนภัส ราชनुวงศ์(2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์ ตำบลท่าทางแนว อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่นที่พบว่าสาเหตุหลักของปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะมาจากปัญหาความยากจนและขาดแคลนที่ดินทำกิน

ถัดมาเป็นประเด็นสภาพปัญหาการขาดความชัดเจนของสิทธิในที่ดิน สาธารณประโยชน์โคกหนองสมิแม้ปัญหาเกี่ยวกับความชัดเจนของสิทธิในที่ดิน สาธารณประโยชน์กับที่ดินเอกชนจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่ดิน ซึ่งเป็น ปัญหาที่พบมาโดยตลอดในหลายเขตพื้นที่ของประเทศไทย แต่สำหรับปัญหาเกี่ยวกับ ความชัดเจนทางด้านแนวเขตในพื้นที่โคกหนองสมินั้นมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงกว่านั้น กล่าวคือ ประการแรกเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่และมีแนวเขตติดต่อกันระหว่างตำบลคือตำบล โพนสูงและตำบลบัวแดง โดยพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตของตำบลโพนสูงทว่าชาวบ้านที่ เข้ามาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่มาจากตำบลบัวแดง จึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในทำนอง ที่ว่าชาวบ้านจากตำบลโพนสูงเกิดความไม่พอใจ ดังนั้น จึงมีการร้องเรียนต่อเทศบาล ตำบลโพนสูงให้ดำเนินการขับไล่ผู้บุกรุกเขตพื้นที่โคกหนองสมิออกไป เพื่อให้พื้นที่โคก หนองสมิเป็นพื้นที่ที่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะประชาชนในตำบลโพนสูงให้สามารถเข้า ไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ประการที่สองเกี่ยวกับการอ้างสิทธิในการครอบครอง ต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี โดยผู้ที่ครอบครองในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นรุ่นที่ 2-3ซึ่งบางส่วนครอบครองต่อเนื่องมาจากพ่อแม่และบางส่วนก็มีการแผ้วถางที่ดินเพื่อ ทำประโยชน์เพิ่มเติม ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจว่ามีสิทธิในพื้นที่ที่ตนกำลังทำ ประโยชน์อยู่อย่างใดก็ตาม หากมองในมุมของกฎหมายที่ดินโดยทั่วไปที่ยังไม่มีเอกสาร สิทธิประเภทโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน (น.ส.3ก., น.ส.3ข, น.ส.3) ฯลฯ จะมีสองประเภทคือ ประเภทแรกหากผู้ที่ทำประโยชน์อยู่ก่อนประมวล กฎหมายที่ดินบังคับใช้ และแจ้งการครอบครองไว้ (ที่ดินที่มีเอกสาร ส.ค.1) จะสามารถ นำหลักฐานไปยื่นขอออกโฉนดที่ดินได้ ซึ่งต้องพิสูจน์สิทธิกันตามกระบวนการของ กฎหมายที่ดินอีกทีหนึ่ง ส่วนอีกประเภทคือไม่มีการแจ้งการครอบครองใดๆไว้เลยแต่ได้ ทำประโยชน์อยู่ก่อนประมวลกฎหมายที่ดินบังคับใช้ ซึ่งกรณีนี้ต้องรอศูนย์เดินสำรวจ ของกรมที่ดินเข้าไปดำเนินการออกโฉนดให้ตามประกาศของกรมที่ดิน สำหรับในพื้นที่

โคกหนองสมียังมีความคลุมเครือเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในที่ดินว่าพื้นที่ส่วนไหนเป็นที่สาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันและพื้นที่ไหนที่เป็นพื้นที่ทำประโยชน์อยู่ก่อนประมวลกฎหมายที่ดินบังคับใช้ (แต่ไม่ได้แจ้งการครอบครอง) จึงเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเมื่อไม่มีหน่วยงานไหนที่กล้าออกเอกสารใดรับรองให้มากไปกว่านั้น นอกจากสองประเด็นดังกล่าวข้างต้นพบอีกว่าปัญหาต่างๆ เหล่านี้ในอดีตไม่ถูกพบว่าเป็นปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงแต่พอเมื่อระยะเวลาผ่านไปปัญหาเหล่านี้กลับเริ่มแสดงออกมาให้เห็นถึงความขัดแย้งขึ้นจนกลายเป็นข้อพิพาทที่รุนแรงขึ้น ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุมาจากประเด็นแรกที่ไม่มีการจดทะเบียนเป็นไปเพียงแค่งชีพ โดยมีการหมุนเวียนกันใช้พื้นที่ดังกล่าวเพียงแคในช่วงฤดูฝนเพื่อใช้ในการทำนา ส่วนในช่วงที่เป็นนอกฤดูก็ปล่อยเลี้ยงสัตว์ แต่ในปัจจุบัน เมื่อมีการนำเทคโนโลยีต่างมาใช้ในการปลูกข้าวนอกฤดูได้ ประกอบกับการทำเกษตรในเชิงพาณิชย์หรือการเปลี่ยนประเภทของพืชที่ปลูกจากข้าวเป็นปลูกยางพาราที่เป็นไม้ยืนต้น จึงทำให้เกิดการแย่งชิงพื้นที่จนมีการล้อมรั้วแสดงแนวเขตขึ้น รวมไปถึงการเพิ่มของมูลค่าของที่ดิน (land value) ที่เป็นนัยสำคัญที่ทำให้การซื้อขายปากเปล่าและไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินหรือหน่วยงานใดๆ มารับรองการซื้อขายนั้นถูกทำให้รู้สึกว่าเป็นเพียงพอแล้วต่อการอ้างสิทธิในการถือครองที่ดิน

ประเด็นต่อมา สภาพปัญหาการขาดการกำกับ ติดตาม ประสานงานเกี่ยวกับความชัดเจนในการทำความเข้าใจสิทธิในที่ดินของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งหากมองในมิติของระยะเวลาตั้งแต่การประกาศใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สาธารณประโยชน์ใช้ร่วมกันตั้งแต่ปีพ.ศ. 2477 มาจนปี พ.ศ. 2519 สำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ดสาขาปทุมรัตน์ถึงจะเข้าไปสำรวจออกเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) และในปี พ.ศ. 2548-2550 มีการร้องเรียนหรือเรียกร้องให้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวเขตของที่สาธารณประโยชน์โคกหนองสมียกกับเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน จะสังเกตพบว่าในแต่ละ

ช่วงเวลาของการกำกับดูแล ติดตาม ประสานงานเกี่ยวกับการเข้าไปจัดการ
 สาธารณประโยชน์โคกหนองสมิของภาครัฐนั้นมีความขัดช่วงและไม่ต่อเนื่องจนส่งผล
 ต่อการได้รับข้อมูลในการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์โคกหนองสมิที่แตกต่างกันออกไป
 ผลก็คือเกิดชุดความคิด 3 กลุ่มที่ไม่ค่อยเข้ากัน กล่าวคือ กลุ่มแรกมองว่าปัญหาเกิดจาก
 การบุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว กลุ่มที่ 2 มองว่าที่ดินใน
 บริเวณดังกล่าวเป็นสิทธิโดยชอบธรรมที่ดินสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งทั้งสองกลุ่ม
 นี้มีการผลักดันให้เกิดการออกเอกสารสิทธิทั้งที่เป็นที่ดินเอกสารสิทธิประเภทที่ดิน
 สาธารณประโยชน์ (นสล.) และที่ดินเอกสารสิทธิประเภทโฉนดที่ดิน ขณะที่กลุ่มที่ 3
 มองว่าปัญหานี้ต้องมีการพิสูจน์สิทธิตามกฎหมายก่อนว่ากลุ่มที่ 2 ได้เข้าไปใช้ประโยชน์
 ในที่ดินดังกล่าวก่อนประมวลกฎหมายที่ดินบังคับใช้หรือไม่ หรือที่ดินดังกล่าวเป็นที่ที่
 ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันในขอบเขตมานาน้อยเท่าไร ดังนั้น เมื่อต่างฝ่ายต่างก็มี
 จุดยืนเป็นของตนเอง จึงง่ายที่เลือกอ้างอิงบางประเด็นที่จะเป็นประโยชน์กับตนเอง
 เท่านั้น ทั้งนี้ ผลการวิจัยของสุจารย์ วิชัยดิษฐ์ (2560) มีความสอดคล้องกับประเด็นนี้ ซึ่ง
 งานดังกล่าวศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งในการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ หุ่นเลี้ยงสัตว์
 หนองพลับ ตำบลพุน้อย อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าที่ดินดังกล่าวไม่มี
 เจ้าของและหลักฐานกรรมสิทธิ์ในที่ดินประชาชนจึงเข้าไปจับจองทำการเกษตรเป็น
 ระยะเวลาาน ต่อมาหน่วยงานภาครัฐ (อบต.) ได้ทำการสำรวจแนวเขตเพื่อกันพื้นที่ไว้
 เป็นที่สาธารณะประโยชน์ทำให้ชาวบ้านบางคนสูญเสียที่ดินทำกิน จึงเกิดเป็นปัญหา
 ความขัดแย้งขึ้นเพราะภาครัฐขาดการกำกับดูแลติดต่อกันเป็นระยะเวลาาน

ประเด็นสุดท้ายในด้านนี้ คือ สภาพปัญหาการไม่ยอมรับความคิดเห็นของแต่ละ
 ฝ่ายในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ กล่าวคือ สืบเนื่องจากการที่ต่างฝ่าย
 ต่างมองว่าปัญหาของตนสำคัญกว่าอีกฝ่ายหนึ่งทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ จึง
 กลายเป็นว่าต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมรับความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายในการจัดการที่ดิน

สาธารณประโยชน์โคกหนองสมิด้วยเช่นกัน โดยชาวบ้านในตำบลโพนสูงก็มีความคิดเห็นว่าอีกฝ่ายเข้ามาบุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์ ซึ่งทุกคนสามารถใช้ร่วมกัน โดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลโพนสูง ส่วนชาวบ้านบ้านดอนคู หมู่ที่ 4 ตำบลบัวแดง ก็มีความคิดเห็นว่าฝั่งตนทำประโยชน์และครอบครองต่อเนื่องมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ดังนั้นเมื่อมีการจัดประชุมทั้งประชุมประชาคมระหว่างตำบลและการประชุมเพื่อร่วมพูดคุยเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาแต่ละฝ่ายต่างจึงไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่ายทำให้หาข้อสรุปในการแก้ปัญหาไม่ได้อย่างไรก็ตาม เมื่อถกถึงปัญหานี้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก กลับพบว่าปัญหาการไม่ยอมรับความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายอาจไม่ชี้ให้เห็นปัญหาที่แท้จริงจากปากชาวบ้าน เพราะในบางครั้งการจัดประชุมหรือการทำประชาคมมักเกิดขึ้นที่ตำบลเดียว อีกทั้งในการทำประโยชน์ในที่ดินย่อมต้องมีการลงทุน เช่น การปลูกยางพารา ต้องมีการลงทุนซื้อกล้าพันธุ์ การซื้อปุ๋ยบำรุงดิน จึงเป็นการยากที่จะยอมสูญเสียที่ดินของตนไปทั้งนี้ ในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความชัดเจนของสิทธิในที่ดินที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้และปัญหาการไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เขมจิรา มีสุวรรณ และคณะ(2560)ที่ศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง สิทธิการครอบครองที่ดิน กรณีศึกษาชุมชนวัดคุณหญิงสมจัน อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งของสิทธิในการครอบครองที่ดินระหว่างกลุ่มชาวบ้านกับคู่กรณีเป็นความขัดแย้งทางข้อมูลและขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ โดยต่างฝ่ายต่างถือเอกสารสิทธิการครอบครองที่ดินแต่รายละเอียดในการถือครองแตกต่างกัน ทำให้เกิดข้อสงสัยและความขัดแย้งเกิดขึ้นอีกทั้งต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับความคิดเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง

2. สถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม

สถานการณ์ความร่วมมือแยกออกเป็น 2 สถานการณ์ สถานการณ์แรกคือ เป็นการสร้างความร่วมมือแบบทั่วไปในลักษณะภาพกว้างเป็นการร่วมมือกันแบบหลวมๆ โดยแตกออกเป็นอีกสองสถานการณ์ย่อย คือ (1) เกิดจากชาวบ้านร่วมมือในการจัดการกันเอง และ (2) เกิดจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยในการจัดการ และสถานการณ์ที่ 2 การสร้างความร่วมมือที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิมโดยเฉพาะ ซึ่งแยกออกตามบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองลิม

สถานการณ์แรก สถานการณ์ความร่วมมือของแต่ละกลุ่มบุคคลในพื้นที่โคกหนองลิมที่เกิดจากชาวบ้านร่วมมือในการจัดการกันเอง ในสถานการณ์ความร่วมมือทั่วไป ภายในพื้นที่มีหลายสถานการณ์ที่แสดงออกให้เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคีในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานประเพณีบุญคูณลาน งานประเพณีลอยกระทง งานประเพณีบุญบั้งไฟ งานแห่เทียนพรรษา งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ ไม่ได้แสดงออกถึงความขัดแย้งระหว่างชุมชนแต่อย่างใดอาจเป็นเพราะลักษณะของความสัมพันธ์ของการร่วมมือที่เกิดขึ้นเป็นแบบหลวมๆ อีกทั้งเป็นกิจกรรมในเชิงประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเพราะว่ามีแนวคิดความเชื่อเป็นชุดเดียวกันจึงไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นแต่อย่างใด ส่วนทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชาวบ้านทั้งสองตำบลได้กิจกรรมร่วมกันทั้งระดับชาวบ้านด้วยกันเอง ระดับตำบล และระดับอำเภอ ลักษณะเป็นไปในเชิงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เช่น การจัดกิจกรรมปลูกกล้าเพิ่มพื้นที่ป่าโคกหนองลิม ซึ่งทำต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ชาวบ้านในพื้นที่ล้วนแล้วแต่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวเสมอมา ส่วนในลักษณะของการประชุมปรึกษาหารือต่างๆ เช่น การประชุมหมู่บ้านแต่ละ

หมู่บ้านกันเอง ถึงแม้ผู้จัดการประชุมจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการผลักดันแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่ช่วยกันนำเสนอปัญหาในที่ประชุม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปรีกษาหรือโดยมีจุดมุ่งหมายคือ ช่วยกันแก้ไขปัญหา แต่ทว่าเป็นความร่วมมือในระดับจุลภาค ไม่ได้มีหลักการหรือแบบแผนของความร่วมมือที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด เนื่องจากยังขาดการประสานงานระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยหลายหมู่บ้านเพื่อให้เกิดความร่วมมือในระดับที่ใหญ่ขึ้น กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมก็เป็นกลุ่มเล็กๆจำกัดอยู่ในเฉพาะคนใกล้ชิดกันหรือผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น ดังนั้นแม้ว่าสถานการณ์ของความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลายาวนานแต่ก็ไม่ได้ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขจนสำเร็จ จึงน่าจะต้องมีปัจจัยอื่นหรือบุคคลอื่นที่จะเข้ามาช่วยในการจัดการปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วงและเป็นไปอย่างยั่งยืน

ส่วนที่เกิดจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกเข้ามาช่วยในการจัดการหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาโดยตรง คือ เทศบาลตำบลโพสูง เจ้าของพื้นที่ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิ และองค์การบริหารส่วนตำบลบัวแดง ในส่วนขององค์กรเกี่ยวเนื่อง โดยในสถานการณ์ความร่วมมือดังกล่าวตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เทศบาลตำบลโพสูงได้มีการจัดประชุมประชาคมทั้งในกลุ่มของชาวบ้านภายในตำบล และได้มีการจัดประชุมประชาคมการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ตำบลให้เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมถึงเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐอื่นๆกับชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการทำประชาคมในประเด็นการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิว่าส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่นำไปสู่การแก้ไขที่สำเร็จลุล่วง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการนำมติในที่ประชุมประชาคมไปบังคับใช้กับกฎหมายที่ดินได้ค่อนข้างยากเนื่องจากมติชุมชนจะมีผล

ในชุมชนเท่านั้นและไม่สามารถนำไปบังคับกับส่วนอื่นได้ ซึ่งในการทำประชามสนั้นโดยหลักการแล้วถือว่าเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่กระบวนการที่ใหญ่ขึ้น เช่น ออกเป็นข้อบัญญัติ ทำมติเป็นข้อร้องเรียนต่างๆ เป็นต้น แต่ในกรณีโคกหนองสมิ้นั้นไม่ได้มีการผลักดันให้เกิดความร่วมมือในระดับที่ใหญ่ขึ้นแต่อย่างใด ดังนั้นแล้วความร่วมมือที่เกิดขึ้นจึงไม่มีความต่อเนื่อง ส่วนบทบาทของอำเภอบัณฑาสวรรค์จะเป็นผู้กำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ และบทบาทของสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาบัณฑาสวรรค์จะมีหน้าที่เกี่ยวกับการเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบรังวัดและออกเอกสารสิทธิ์ทั้งของที่ดินสาธารณะประโยชน์และที่ดินของเอกชน ดังนั้นจะพบว่าสถานการณ์ความร่วมมือที่เกิดขึ้นเมื่อมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ย การแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการวางแผนทางในการจัดการการใช้ที่ดินดังกล่าวแล้วจะทำให้เกิดการบูรณาการต่างๆ ที่อาจส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ กล่าวคือ ทำให้กระบวนการทำงานนั้นมีลักษณะขั้นตอนเป็นทางการมากขึ้น มีระเบียบแบบแผนในการประชุมที่ชัดเจน มีหลายหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิ้นในการมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและร่วมกันถกถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ไปจนถึงอาจมีการวางแผนทางในการแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าที่ชาวบ้านจัดการกันเอง แต่ข้อเสียในการจัดการลักษณะนี้บางครั้งเป็นไปในลักษณะทางการเมืองมากเกินไป ทำให้การแสดงออกในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงไม่ใช่ความคิดเห็นที่แท้จริงเท่าที่ควร เป็นต้น และสุดท้ายในบทบาทของภาคประชาสังคม ทั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชนบทกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชน ทนายอาสา ประชาชนชาวบ้าน ยังไม่ได้มีส่วนร่วมที่ชัดเจนในการเข้ามาช่วยในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิ้นมากนัก จึงทำให้การขับเคลื่อนในการจัดการที่ดินดังกล่าวขาดการกระตุ้นอย่างที่จะเป็น

สถานการณ์ที่เป็นลักษณะของความร่วมมือและความขัดแย้งที่เป็นลักษณะที่เฉพาะเจาะจงสามารถแบ่งออกตามบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคลในการจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิม โดยกลุ่มแรกคือ บทบาทของชาวบ้าน ปัญหาเรื่องจัดการการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสิม ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะชาวบ้านที่ทำประโยชน์อยู่ในพื้นที่เท่านั้น แต่เมื่อแยกกลุ่มของชาวบ้านผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะสามารถแยกได้อีก 3 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มย่อยที่1 ชาวบ้านบ้านจานใต้ หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลโพสูง กลุ่มย่อยที่2 ชาวบ้านตำบลดอนตู หมู่ที่ 4 สองกลุ่มย่อยแรกเป็นชาวบ้านผู้ที่ทำประโยชน์อยู่ในเขตพื้นที่ และกลุ่มย่อยที่3 ชาวบ้านตำบลโพสูงส่วนที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่ โดยหากมองลักษณะของความสัมพันธ์ของชาวบ้านกลุ่มย่อยที่ 1 และกลุ่มย่อยที่2 ก็จะมีลักษณะทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นไปโดยลักษณะปกติเพราะเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์โคกหนองสิมโดยตรง แต่ในกลุ่มย่อยที่3 คือชาวบ้านตำบลโพสูงที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่กลับมีแค่ลักษณะของความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งเพียงรูปแบบเดียวกับกลุ่มย่อยที่2 โดยชาวบ้านในกลุ่มนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากยิ่งกว่าชาวบ้านในกลุ่มย่อยที่1 ในการเรียกร้องกดดันให้เทศบาลตำบลโพสูงดำเนินการฟ้องขับไล่ชาวบ้านในกลุ่มย่อยที่2 ออกจากพื้นที่ ซึ่งหากมองในอีกมุมก็จะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างกลุ่มย่อยที่1 และกลุ่มย่อยที่3 ส่วนบทบาทในการจัดการความร่วมมือและความขัดแย้งกลุ่มที่ 2 คือ ผู้นำชุมชน/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน แม้ว่าแกนนำหรือผู้นำของชาวบ้านในการจัดการความร่วมมือโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นบุคคลที่มาจากการแต่งตั้งของราชการ เช่น กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็มีแกนนำหรือผู้นำอีกหลายคนที่เป็นบุคคลที่ชาวบ้านร่วมให้ฉันทามติขึ้น เช่น ประธานกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน-พ่อบ้าน โดยผู้นำเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในลักษณะเป็นตัวแทนในการรับเรื่องราวข้อเสนอและเมื่อได้ข้อสรุปก็นำข้อตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการสร้างความร่วมมือไปให้ส่วนอื่นๆได้รับรู้

ต่อไป รวมไปถึงการประสานงานหรือการตอบรับจากกลุ่มหรือหน่วยงานภายนอกทั้งใน การเข้าร่วมประชุมหรือกลับมาจัดประชุม จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือ หรือการร่วมกันจัดการความขัดแย้งดังกล่าว ตลอดจนเมื่อเกิดการได้ข้อสรุปเกี่ยวกับ แนวทางในการจัดการแก้ไขปัญห บุคคลเหล่านี้ก็จะมีส่วนสำคัญในการเป็นแกนนำใน การนำชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วง ดังนั้นบทบาทและ หน้าที่สำคัญของกลุ่มนี้ก็คือนอกจากจะเป็นผู้ส่งสารแล้วยังเป็นผู้รับสาร และใน ขณะเดียวกันก็อยู่ในฐานะของผู้ร่วมสร้างความขัดแย้งหรือความร่วมมือกับบทบาทด้วย ส่วนกลุ่มที่ 3 คือ ภาคประชาสังคม โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนานักกฎหมายเพื่อสิทธิ มนุษยชนมีบทบาทเข้าไปเป็นผู้ให้การช่วยเหลือต่อผู้ทางด้านคดีความให้กับชาวบ้าน บ้านดอนตู หมู่ที่ 4 ตำบลบัวแดง ที่ถูกทางเทศบาลตำบลโพสูงดำเนินการฟ้องขับไล่ โดยมีการตั้งคณะกรรมการงานพิชิตสิทธิในที่ดินของรัฐ เพื่อร่วมกันตรวจสอบข้อเท็จจริง ในกรณีปัญหาที่สาธารณประโยชน์โคกหนองสิม และเป็นผู้ที่เข้าไปให้ความรู้ทางด้าน กฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน เพื่อให้ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนถูก ปฏิบัติด้วยกระบวนการยุติธรรมอย่างถูกต้องและเท่าเทียม และกลุ่มที่ 4 หน่วยงาน ภาครัฐ ประกอบด้วย อำเภอปทุมรัตน์ สำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตน์ เทศบาลตำบลโพสูงและองค์การบริหารส่วนตำบลบัวแดง ซึ่งหากกว่าตามประมวล กฎหมายที่ดิน(2497) กล่าวว่าได้ว่าเทศบาลตำบลโพสูงมีฐานะเป็นผู้ดูแลรวมถึงการใช้ ประโยชน์ในที่ดินสาธารณประโยชน์โคกหนองสิมส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลบัวแดง เป็นผู้ที่มีแนวเขตต่อเนื่อง ขณะที่อำเภอปทุมรัตน์เป็นผู้กำกับควบคุมดูแลองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น และสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตน์ เป็นผู้ที่มีอำนาจในการ รับผิดชอบตรวจสอบตลอดจนออกเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองทั้งที่ดินสาธารณประโยชน์ โคกหนองสิมและที่ดินของเอกชนในบริเวณพื้นที่ ดังนั้น ในกรณีของโคกหนองสิม เทศบาลตำบลโพสูงจึงได้มีการยื่นคำขอรังวัดออกเอกสารสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.)

กับสำนักงานที่ดินจำนวนหลายแปลงในส่วนของกระบวนการรังวัดนั้นเมื่อช่างรังวัดออกไปทำการรังวัดก็จะมีกรนำชี้แนวเขตซึ่งมีทั้งเจ้าหน้าที่จากอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลโพสูงและชาวบ้านที่มีแนวเขตติดต่อกับที่สาธารณประโยชน์โคกหนองลิ้ม ในการรังวัดมีทั้งพื้นที่ที่สามารถชี้แนวเขตได้ซึ่งสามารถออกเอกสารหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ได้ และมีพื้นที่ที่ไม่สามารถระบุแนวเขตที่แน่นอนได้จึงทำให้เกิดเป็นปัญหาข้อพิพาทแนวเขตที่ดินขึ้นระหว่างเทศบาลตำบลโพสูงกับชาวบ้านผู้ที่ทำประโยชน์อยู่ในที่ดินที่พิพาทจนกลายเป็นปัญหาดังกล่าวขึ้น และในส่วนของกรยื่นคำขอออกโฉนดที่ดินในเขตพื้นที่พิพาทก็มีชาวบ้านบางส่วนที่สามารถพิสูจน์สิทธิ์ของตนเองว่าได้ทำประโยชน์มาก่อนประมวลกฎหมายที่ดินบังคับใช้จนได้รับโฉนดที่ดินเรียบร้อยแล้วเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม หากมีการผลักดันอย่างต่อเนื่องของทุกภาคส่วนแล้วสถานการณ์ความร่วมมือดังกล่าวจะถูกทำให้เกิดขึ้นอย่างเป็นแบบแผนและเป็นรูปธรรมจนทำให้เกิดความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด ดังเช่นตัวอย่างจากผลการวิจัยของธวัชชัย อินทร์พรม (2557) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการที่สาธารณะประโยชน์แปลงโคกสนามบะเป้น ตำบลกุดกว้าง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยพบว่ามีการให้ความสำคัญกับการจัดการภายในตนเอง เช่น ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ขบคิดปัญหาโดยการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน มีการช่วยระดมทุนทรัพย์สินต่างๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาตามมติชุมชน ในทำนองเดียวกันกับงานวิจัยของ พลอยนภัส ราชานุวัตร (2557) ที่ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์ ตำบลท่าทางแนว อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยถือว่าชาวบ้านทุกคนคือเจ้าของร่วมกัน จึงต้องช่วยกันสงวนรักษาที่สาธารณะประโยชน์เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยร่วมกัน และเน้นเรื่องการใช้ประโยชน์

ร่วมกันอย่างยั่งยืน ตลอดจนเน้นที่เจตคติและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมการกำหนดประชุมประชาคมภายในชุมชน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันหาทางลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น

3. แนวทางในการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดิน สาธารณประโยชน์ โศกหนองสิมอำเภอบุพมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด อย่างยั่งยืนต่อไป

แม้ข้อเสนอประการแรกที่ว่าควรให้มัคคุเทศก์ที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายมาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ยจะสอดคล้องกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เสนอโดยงานวิจัยของ เขมจิรา มีสุวรรณ และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งสิทธิการครอบครองที่ดิน กรณีศึกษาชุมชนวัดคุณหญิงส้มจีน อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ว่าควรใช้แนวทางการจัดการแบบสันติวิธี เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ย โดยใช้คนกลาง เพื่อหันหน้ากลับมาปรึกษาพูดคุยกันทว่าในบริบทของปัญหาที่ดินสาธารณประโยชน์โศกหนองสิมที่มีทั้งคนกลางที่เป็นหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชนหรือแม้กระทั่งหน่วยงานภาคประชาสังคมเข้ามาช่วยในการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้วก็ตามแต่ข้อเท็จจริงก็ปรากฏว่าการจัดการยังไม่ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมที่แท้จริง ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าอาจเป็นเพราะคนกลางไม่ได้เป็นคนกลางอย่างแท้จริง ซึ่งการเป็นคนกลางอย่างแท้จริงนั้นทำได้เพียงติดต่อประสานงานและวางหลักเกณฑ์ในการประชุมหารือเพื่อมิให้เกิดข้อขัดแย้งในการประชุมเพียงเท่านั้น แต่เมื่อใดก็ตามที่คนกลางขึ้นำในการแก้ไขปัญหาจะทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจนอาจก่อให้เกิดแนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อวิธีการแก้ปัญหานั้นๆ ได้

ข้อเสนอประการถัดมาก็คือควรใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานในการแก้ไข ผู้เขียนเห็นว่าเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะทำให้เกิดการแก้ไขเป็นรูปธรรมและอย่างยั่งยืน เนื่องจากกฎหมายเป็นระเบียบข้อบังคับที่มีสภาพบังคับ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษตามกฎหมายด้วย อีกทั้งการใช้กฎหมายจะต้องมีการวางแนวทางปฏิบัติที่มีระเบียบ

แบบแผนชัดเจนต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐและต่อผู้ถูกปฏิบัติตามกฎหมาย ในส่วนของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ดินสาธารณะประโยชน์โคกหนองสมิหามี การนำกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินมาบังคับใช้อย่างเคร่งครัดย่อมจะมีชาวบ้านหลาย ครัวเรือนที่ต้องถูกขับไล่ออกจากพื้นที่หรือแม้กระทั่งมีชาวบ้านต้องติดคุก ซึ่งอาจส่งผล ให้เกิดเป็นปัญหาอื่นในหลายๆ ปัญหาตามมาอย่างแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันหากมี การบังคับใช้กฎหมายอย่างหละหลวมก็อาจส่งผลให้ที่ดินที่ ซึ่งอาจเป็นที่ สาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันเกิดความเสียหายได้ ดังนั้นแล้วแนวทางในการ ใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่ดินสาธารณะประโยชน์โคก หนองสมิห์ จึงทำให้เกิดสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกที่อาจส่งทั้งผลดีและผลเสียต่อผู้ที่ อาศัยและทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวได้

ข้อเสนอประการที่สามคือควรให้หันหน้าเข้ามาพูดคุยกัน แม้การมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมไปถึงการยอมรับ สถานะของแต่ละบุคคลที่เข้าร่วมประชุม ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิด การแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาที่จะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาที่จะได้รับการ ยอมรับจากทั้งสองฝ่ายได้ ทว่าจากข้อมูลในบริบทพื้นที่โคกหนองสมิห์นั้น แม้ทั้งสองฝ่าย ล้วนแล้วแต่มีความต้องการที่จะเข้ามาพูดคุยและร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง แต่ใน หลายครั้งการประชุมปรึกษาหารือมักจะไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นในการประชุมเพื่อ พูดคุยถึงปัญหาและทางออกของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะที่ควรสร้างให้ เกิดขึ้นก็คือ การยอมรับซึ่งกันและกัน ความเห็นอกเห็นใจกันและการร่วมกันมองถึง ผลประโยชน์ที่ยั่งยืนของการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ความขัดแย้งนี้หมดไปอย่างสิ้นเชิง

ข้อเสนอประการที่สี่คือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรออกนโยบายเพื่อเยียวยา ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบนั้นผู้เขียนเห็นว่าเมื่อมองจากแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการ บังคับใช้กฎหมายแล้ว หากมีชาวบ้านได้รับผลกระทบจากข้อกฎหมายดังกล่าว

ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ควรจะต้องมีนโยบายหรือกระบวนการในการเยียวยาชาวบ้านเพื่อไม่ให้เกิดเป็นปัญหาอื่น ๆ ต่อไปได้ โดยข้อเท็จจริงพบว่าในส่วนของสำนักงานที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด สาขาปทุมรัตน์ ได้นำเสนอแนวทางในการเยียวยาเมื่อหากมีการพิสูจน์สิทธิ์ในที่ดินแล้วว่าพื้นที่ทำกินของชาวบ้านอยู่ในเขตที่ดินสาธารณประโยชน์โคกหนองสมิจริง และหากต้องขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ดังกล่าวแล้วชาวบ้านก็จะได้รับความเดือดร้อนไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอีกต่อไป โดยเทศบาลตำบลโพนสูง ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลที่ดินสาธารณประโยชน์ในเขตพื้นที่ของตน เพื่อจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวบ้านผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนที่ดินทำกินได้เช่า ซึ่งแนวทางดังกล่าวถึงแม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแต่ก็มีสิทธิ์ที่จะสามารถทำประโยชน์ในที่ดินตลอดจนสามารถกทอดมรดกไปสู่ลูกหลานในการทำกินได้ ทั้งนี้ แนวทางการให้เช่าที่ดินสาธารณะประโยชน์นี้พบว่าสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของบุญชัย สมใจ (2548) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์กรณีศึกษาที่สงวนเลี้ยงสัตว์กมลา หมู่ที่ 3 ตำบลกมลา อำเภอกะหู่ จังหวัดภูเก็ต โดยเสนอให้มีนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการให้กรมที่ดินจัดทำแผนปฏิบัติการบริหารจัดการที่ดินเพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยนำที่ดินที่มีการครอบครองอยู่ ซึ่งอยู่ในเขตที่ดินสาธารณะนำมาให้เช่าโดยเสียค่าตอบแทนให้แก่รัฐ ซึ่งในกรณีศึกษานี้สามารถแก้ไขปัญหาการคัดค้านการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงได้ในที่สุด

ข้อเสนอประการสุดท้ายคือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรลงพื้นที่เสริมสร้างความรู้และให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ดินสาธารณะประโยชน์เพื่อต่อยอดให้มองประเด็นปัญหาเดียวกัน โดยผู้เขียนเห็นต่อไปว่านอกจากจะเสริมสร้างความรู้และให้ข้อมูลแล้ว การถอดบทเรียนของปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีลักษณะสภาพปัญหาเป็นอย่างไร มีสถานการณ์ความร่วมมือหรือความขัดแย้งเป็นไปในลักษณะไหน ตลอดจนสังเคราะห์แนวทางใน

การแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและยั่งยืนก็จะเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ปัญหาข้อพิพาทนั้นถูกจัดการอย่างถูกต้อง วกไปวนมา คราวนี้ให้มาเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ รวมไปถึงให้ความหมายที่ชัดเจนว่าการบุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกันนั้นเป็นอย่างไรบ้าง โดยอาศัยการตีความอย่างถูกต้องและเป็นธรรมที่สามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ของทั้งภาครัฐและภาคประชาชน อันจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแบบเดิมเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าอีกต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

จากบทเรียนในอดีตปัญหาเกี่ยวกับข้อพิพาทที่ดินสาธารณประโยชน์โคกหนองสมระหว่างรัฐกับประชาชนยังเป็นเรื่องที่มีข้อกฎหมายและแนวทางการปฏิบัติที่ซับซ้อนและไม่ชัดเจน แม้ว่าจะมีหลายกรณีที่ได้รับการแก้ไขไปแล้วแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนก็มีมากกว่าที่รัฐจะสามารถแก้ไขให้ถูกต้องเป็นธรรมและทั่วถึงได้เนื่องจากมีหลายปัญหาที่สำคัญหลายประการต่อไปนี้

1) เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องและการปฏิบัติที่ถูกต้องชัดเจน ดังนั้นควรส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้เข้าถึงข้อมูลหรือองค์ความรู้ด้านกฎหมายที่ดินให้มากยิ่งขึ้น

2) สภาพที่ดินสาธารณประโยชน์ในแต่ละพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป การใช้แนวปฏิบัติในพื้นที่หนึ่งอาจไม่ประสบผลสำเร็จในอีกพื้นที่หนึ่ง ดังนั้นควรดำเนินการให้แต่ละพื้นที่มีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์สำหรับแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน

3) ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินยังคงเป็นปัญหาในระดับชาติที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ ในบางกรณีก็ส่งผลให้เกิดการบุกรุกที่ดินสาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้ร่วมกัน ดังนั้นรัฐบาลควรมีนโยบายที่เน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

กับการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินให้มากยิ่งขึ้น เช่น นโยบายการจัดพื้นที่ทำกินให้เกษตรกร นโยบายการส่งเสริมด้านเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพให้เกษตรกร

4) ในระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่นระหว่างแกนนำในพื้นที่ ชาวบ้าน ชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานภายนอก ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการบริหารจัดการที่สาธารณประโยชน์ยังขาดการเชื่อมโยงที่เป็นรูปธรรมต่อกัน ดังนั้นควรมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มดังกล่าวให้มากยิ่งขึ้น จนเกิดความเข้มแข็งภายในเพื่อจะได้มีแรงขับเคลื่อนการจัดการต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้

5) ปัญหาการขาดองค์ความรู้ที่สำคัญหลายประการในการนำมาใช้ในการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์ของชาวบ้านที่ประสบกับปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้นควรส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ในระดับชุมชนให้มากยิ่งขึ้น เช่น องค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือ

6) การขาดนโยบายจากภาครัฐในการส่งเสริมการปฏิรูปการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ในพื้นที่ที่จำกัด ดังนั้นควรมีการส่งเสริมนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมให้มากยิ่งขึ้น เช่น นโยบายส่งเสริมการทำเกษตรในพื้นที่จำกัด การส่งเสริมการพัฒนาพันธุ์พืชที่ปลูกโดยการไม่ใช้ดิน

7) ในหลายพื้นที่ยังขาดภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งที่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดันและขับเคลื่อนการจัดการที่ดินสาธารณประโยชน์ ดังนั้นควรออกกฎหมายเกี่ยวกับการเปิดพื้นที่ให้สิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งองค์กรอิสระที่เป็นองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรในการช่วยเหลือด้านกฎหมายหรือให้ความยุติธรรมสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

อนึ่ง เนื่องจากบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในระดับปริญญาโท ซึ่งมีข้อจำกัดมากทั้งในเรื่องเวลาและทรัพยากร ดังนั้น ในการศึกษาถึงสภาพปัญหาความขัดแย้งสถานการณ์ความร่วมมือและบทบาทของแต่ละกลุ่มบุคคล ตลอดจนแนวทางใน

การสร้างความร่วมมือในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ในครั้งต่อไป ผู้เขียนเห็นว่าควรจะกล่าวถึงประเด็นต่อไปนี้ด้วย ได้แก่ การบังคับใช้ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทที่ดินสาธารณะประโยชน์ แนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ทำกินของประชาชนที่นำไปสู่การบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์และการใช้ประโยชน์จากที่ดินสาธารณะประโยชน์อย่างถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- เชมจิรา มีสุวรรณ และคณะ. (2560). ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งสิทธิการครอบครองที่ดิน กรณีศึกษาชุมชนวัดคุนหมิงส้มจีน อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. สถาบันพระปกเกล้า.
- รัชชัย อินทร์พรม. (2557). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการที่ดินสาธารณะประโยชน์ แปลงโคกสนามบะแบน ตำบลกุดกว้าง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญชัย สมใจ. (2548). การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์: ศึกษากรณีที่สงวนเล้งสัตว์มงคล หมู่ที่ 3 ตำบลกมล อำเภอกระทุ้ง จังหวัดอุบลราชธานี (ปัญหาพิเศษ). มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พลอยนภัส ราชनुวงศ์. (2557). วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะประโยชน์ ตำบลท่านางแนว อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2479. (2497, 30พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 71 ตอนที่ 78 ฉบับพิเศษ. หน้า 1.
- สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน. (2559). ศาลร้อยเอ็ดสั่งรวมคดีกล่าวหาชาวบ้านรุกที่ดินสาธารณะโคกหนองลิ้ม ชี้เป็นคดีกรรมสิทธิ์. สืบค้นจาก

<https://www.citizenthaipbs.net/node/11202>, เข้าถึงเมื่อ 21 ตุลาคม 2561.

สุจารีย์ วิชัยดิษฐ์. (2560). การจัดการความขัดแย้งในการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์
ทุ่งเลี้ยงสัตว์หนองพลับ ตำบลพรุไทย อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์
ธานี (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Translated Thai References

- Boonchai Somchai. (2005). A Study of Solutions to Solve the Problem of Public Utilization: A Case Study of the Animal Reserves of Kamala, Village No. 3, Kamala Sub-district, Kathu District, PhuKet Province. Special problem, Burapha University
- Isan Land Reform News Agency. (2016). Roi Et Court ordered a collection of cases accusing villagers of entering the Khok Nong Sim public place. Point as a proprietary case. (Online), Retrieved on <https://www.citizenthaipbs.net/node/11202>(Accessed when 21 October 2018)
- Khemjira Meesuwan et. al. (2017). Conflict and Conflict Management Land tenure rights A case study of Khun Ying Somjeen Temple Community Khlong Luang District, Pathumthani. King Prajadhipok's Institute.

Ploynaphat Rachanu Wong. (2014). **Ways of community involvement in solving problems of public interest. Tha Nang Na Subdistrict, Waeng Noi District, KhonKaen Province.** Thesis Master of Public Administration, KhonKaen University.

Sujaree Wichaidit. (2017). **Conflict Management in the Utilisation of Nongplap Public Grazing Land, Prutai, Bantakhun, Surattani.** Thesis Master of Public Administration, KhonKaen University.

Thailand Land Code B.E.2497. (1954).**Government Gazette.**
(Vol. 71, No.78).

Thawatchailn Prom. (2014). **Model of Public Participation in Arrangement of Public Interest KhokSanam Ba Phaen plot, Kut Kao Subdistrict, Nong Ruea District KhonKaen Province.** Thesis Master of Public Administration, KhonKaen University.